

Під чужим небом

Нобелівську премію з літератури 2019 року отримала польська письменниця Ольга Токарчук. Мало хто знає, що її бабуся родом із села Токи теперішнього Підволочиського району.

Ольга Навоя Токарчук (пол. Olga Nawoja Tokarczuk) – польська письменниця, есеїстка, авторка сценаріїв, поетка, психологиня. Народилася 29 січня 1962 року в місті Сулехув, Західна Польща. Виросла в родині вихідців з України: її бабуся свого часу вийшла заміж за поляка. Потім разом з батьками переїхала до Кетша, де закінчила загальноосвітній ліцей ім. Норвіда. В інтерв'ю, що взяла в неї Оксана Забужко, письменниця зізнається: «Мій батько походить з тих територій Західної України, де змішалися в єдиному плавильному казані величезна кількість культур і народів. Вони перетиналися й довгий час жили спільно. І якщо взяти три путівники, що написані польською, українською і єврейською мовами – у них представлені кардинально відмінні образи тих земель». Перекладач її творів Остап Сливинський уточнює: «У неї є українське коріння, але вона практично не розповідає деталей. Вона каже, що одна гілка її родини походить з надсянських українців зі Східної Польщі, але народилася вона вже в Західній Польщі».

Майбутня письменниця закінчила факультет психології Варшавського університету. Під час навчання опікувалася психічно хворими особами як волонтер. Описля працювала психотерапевткою у Валбжиху. Дебютувала 1979 року кількома оповіданнями на сторінках журналу «Навпростець». Коли її перші твори набули популярності, звільнилася з роботи і, переїхавши до Нової Руди, присвятила себе літературній праці. Довгий час мешкала в Крайнові біля Нової Руди, у Судетах. Краєвиди й культура цих околиць змальовані в кількох її творах. Згодом жила у Вроцлаві. Вела творчі семінари в Літературно-мистецькій студії Ягеллонського університету в Кракові, в Опольському університеті. Після нападок на неї в інтернеті й загрози її життю переїхала в Австрію й живе у Відні, тобто сама опинилася під чужим небом.

Токарчук – співорганізаторка Фестивалю оповідання, під час якого автори коротких літературних форм з Польщі та закордоння представляють свої твори. Членкиня партії «Зелені 2004», а також редколегії щоквартального журналу «Політична критика». Нагороджена багатьма преміями, зокрема премією Польського товариства книговидавців, премією фундації ім. Костельських (1997), «Паспортом» журна-

лу «Політика», а також має кілька номінацій літературної премії «Ніке», чотириразова лавреатка «Читачів Ніке». За роман «Бігуни», що вийшов друком 2007 року, отримала престижну національну польську премію Ніке, а в травні 2018 року – Міжнародну Букерівську премію. Українською мовою перекладені такі її книжки: «Бігуни», «Правик та інші часи», «Мандрівка людей книги», «Гра на багатьох барабанчиках», «Останні історії», «Веди свій плуг понад кістками мертвих». 2019 року в українськомовному перекладі Остапа Сливинського з'явився її роман «Книги Якова». Письменниця часто відвідує літературні заходи в Україні, зокрема «Книжковий Арсенал», «Букфорум», фестивалі Бруно Шульца в Дрогобичі.

У рішенні Нобелівського комітету зазначено, що Ольга Токарчук є «провідним прозаїком свого покоління», а Но-

белівську премію отримала за «уяву оповідачки, яка з енциклопедичною пристрасстю представляє перетин кордонів як форму життя. Токарчук ніколи не розглядає реальність як щось стабільне або вічне. Вона конструює свої романи в напрузі між культурними протилежностями: природа проти культури, розум проти божевілля, чоловік проти жінки, дім проти відчуження».

Починаючи ще з першого роману «Мандрівка людей книги» (1993), одним із ключових понять-метафор її творів є культурне пограниччя. Воно може бути визначене як мінлива взаємодія традиційних і сучасних засад усередині культури. У її творах останнього десятиріччя пограниччя нерідко позбавлене географічної конкретності й перенесене за аналогією на соціокультурні та естетичні моделі, наприклад, межовість як аналог маргінальності в романі «Правик та інші часи», де постає уявне, міфічне село в центральній Польщі, що є космосом. Його населяють представники кількох етносів, воно в собі концен-

трує всі радощі, біди та лиха нашого часу. Її роман «Бігуни» – про сучасних волоцюг, постійних мігрантів, які весь час перебувають у пошуку якоїсь зміни, якогось місця для себе, того, що вони могли б назвати домом, але насправді це вічна нескінченна дорога, це метафора глобальних кочовиків, якими, по суті, є ми всі. Їхнє життя Ольга Токарчук розглядає як явище свідомості, що існує між культурами, часом, мовами, зокрема, на перетині групової та особистісної культурної ідентифікації.

О. Токарчук. Фото Lukasz Giza / Agencja Gazeta / via REUTERS

Знову пошлюся на її інтерв'ю Оксани Забужко: «...Людиною зараз керує перед усім страх. Страх опинитися в цьому новому світі, де немає чітких орієнтирів, де все змінюється. Цей страх призводить до того, що в психології називається регресією, поверненням до того, що знайоме і освоєне. Це тепер відбувається і в Польщі. Для мене і багатьох людей, яких я знаю, є дуже дивним, що в Польщі повернення до цієї "стабільності" дуже схоже на повернення до "комуністичного минулого". Це повернення до дивного й абсурдного світобачення, яке було колись. У висновку, процес призводить до того, що люди починають проголошувати теорії, які, на нашу думку, є абсолютно неприйнятними, це теорії: ксенофобські, антифеміністичні, націоналістичні, антилюдські загалом».

Пограниччя в її творах осмислене на різних рівнях: у діахронному та синхронному зрізах, у прикладному і в узагальненому плані – з урахуванням спектру історичних, онтологічних, релігійних та інших чинників. Найочевиднішим є розуміння «географічного» пограниччя як реальної зони контакту двох або кількох культур чи цивілізацій. Воно пов'язане зі зміною культурних парадигм та взаємодії центру й кордонів усередині національних традицій, а також на панетнічному, цивілізаційному, «півкульовому» рівнях. Цікавий у цьому аспекті її твір «Книги Якова» – перший історичний роман, де дія відбувається на Поділлі та Галичині в XVIII столітті. «Офіційна історія» йде всупереч тому, якою насправді була Польща в XVIII столітті, і який мала вигляд польська присутність на Сході. Бо в пересічній ментальності поляка це були часи, що описав Генріх Сенкевич у своїх повістях: героїчні шляхтичі, аристократи та польська кавалерія, які борються за певні цінності, за дух Польщі. Такий собі героїзм. Натомість ніхто не пам'ятає, що на той час були ще селяни, євреї, котрі жили своїм життям.

У «Книгах Якова» важливою властивістю культурного пограниччя є амбівалентність, що найяскравіше виявляє себе у дефініції «пограниччя свідомості», визначенні доволі мінливому. Його зміст важко вловити, бо йдеться про свідомість людини без дому (місця), котра застрягла на кордоні й протистоїть як бездомності, так і новому укоріненню в одній, двох або більше культурах. Пограниччя, як символічно-просторовий образ, осмислене через поняття культурної «дислокації», тобто позбавлення культурної території, місця «в отворі» – між національною вкоріненістю та новою бездомністю, котра живе пам'яттю про позбавлені корені, психологічне «занепокоєння», що лежить в основі національної, культурної, етнічної ідентифікації. Проблема формування ідентичності в межовій культурі непокоїть теоретиків пограниччя. Вони виокремлюють три умовні напрямки розвитку пограничної ідентичності: 1) культурний, що постає на традиційній культурі; 2) асиміляційний, заснований на прагненні до модернізації та злиття із західною культурою; 3) гібридний, що являє собою динамічну комбінацію першого й другого. У сучасних пограничних культурах присутні всі три шляхи, тимчасом як для початку XX століття були характерні повна асиміляція й мімікрія, а культурно-екстремістський, консервативний варіант з характерним застиганням кордонів і відмінностей, відрізняв культурний клімат 1960-х. Найбільшу перевагу Токарчук віддає гібридній моделі, бо вона відкрита, рухлива, нестійка, принципово незавершена, у ній злиті західний і незахідний дискурси. Це особливий час-простір, де третій і перший світ «постійно трутяться один об одного», «кровоточать, поки не народиться щось нове».

Знову надамо слово Ользі: «Кожен письменник хотів би, щоб його знали за книжками, а не як об'єкт хейтерських атак в інтернеті. На жаль, я стала об'єктом таких атак. Після виходу книги почалися такі речі. І мені навіть погрожували вбивством. Але чому це все сталося? Я пояснила, для кожного свідомого поляка, три загальновідомі історичні факти: по-перше, що Польща проводила колонізаторську політику в XIX столітті в східних землях, які зараз є територією України, після цього мене обізвали "бандерівською курвою". По-друге, поляки мали великий гріх щодо євреїв. Ми не є перед ними абсолютно чистими. І по-третє, це очевидна кріпосницька система, яка панувала в тодішній Речі Посполитій. Система була рабською. Це зрозуміло, бо написано в кожному підручнику історії, але за це я також була звинувачена. Звинувачення, що пролунали на мою адресу, звісно для мене і моїх знайомих стали шоком. Але не тільки тому, що адресатом була я, а взагалі це був шок для поляків і польських письменників, які зрозуміли, що тепер ми не можемо говорити відверто. Існує якийсь вид цензури. Але багато людей мене підтримують і не залишають саму. Вони зрозуміли, що нам з мережі інтернету загрожує вербальне насилля, яке йде від людей з невисоким рівнем знань, але з великою агресією. Ця подія показала полякам, що ми дійсно маємо велику небезпеку перед націоналістичними і ксенофобськими проявами, а найкращою платформою для цього є інтернет».

Тенденція глобальних міграцій і детериторізації, стверджує письменниця, призводить до того, що в результаті на світ народжується нове «я», не пов'язане з сім'єю або певною культурною групою. Це іммігрант, біженець, вигнанець, новий постіндивідуаліст, позбавлений традиційних зв'язків. Пограничність тут виступає як «культурне запаморочення», дезорієнтація, певний стан «після»: після імміграції, після родини, після мови, після культури. Тут важливо визначити статус пограниччя стосовно «маргінальності» як основної категорії постмодерну. Характер понять «кордон», «границя», «рубіж», зокрема і рубіж епох, стабільні герої трікстеру, автобіографії й сповіді – це її улюблені образи та жанри.

Особливе значення має гротесково-карнавальна пластичність, а також ключові для пограничного дискурсу явища метаморфози, або перетворення. Метаморфоза сприймається як перетікання однієї форми в іншу, образ «не застиглої магми» між двома й більше культурними світами, де архаїка та циклічність третього світу просочується в раціоналізм і лінеарність першого. Її художній досвід засвідчує, що важлива ознака пограниччя – постійне переключення культурних, понятійних, мовних кодів і дискурсів. У її романах ці явища культурного «перекладу» або навпаки, неперекладності понять однієї культури на іншу є особливо наочними й виражені в активному пересотворенні мови: «мовних вивихах», «переломах», вибухових експресивних метафорах, у полілінгвізмі, у майже повсюдній стильовій збивчастості, у діалозі оповідних форм і моделей, узятих із різнорідних традицій.

«Я не наївна людина і розумію, що, читаючи книги одне одного, ми не поліпшимо наші стосунки, але я відчуваю, що українці з певним побоюванням ставляться до поляків, – каже Ольга Токарчук Оксани Забужко. – Та це другорядні речі, які дуже малою мірою репрезентовані у нашій країні, адже величезну кількість українців ми бачимо на вулицях, у кав'ярнях, вони працюють у Польщі. Люди з ними стикаються в повсякденному житті і прихильно ставляться. Я пишаюся тим, скільки українців з'явилося у Вроцлаві. Звісно, не можу говорити за них, але мені здається, що їм там добре. Отже, ми наскільки близькі одне до одного, що нам дуже легко інтегруватися. Але

ані дружби, ані кохання, ані подружжя не можна збудувати на брехні. І тому ми мусимо говорити відверто про те, що було в минулому. Ми маємо торкатися всіх тих моментів, які болять і нам, і вам. Лише таким чином разом можемо дійти якогось по-

розуміння. Треба скинути з себе вантаж того непорозуміння. І тільки після цього можна збудувати нові, свіжі відносини».

Олександр АСТАФ'ЄВ

АКТУАЛЬНО

Ген українця в азійському просторі

На прохання Посольства України в Казахстані Тарас Чернега, голова Українського культурного фонду «Ватра», що діє в Астані, погодився взяти участь у відеопроєкті «Багато справ ще в моєму домі», що реалізується під егідою Міністерства закордонних справ України. У фокусі історії про життєвий шлях, успіх та визнання українців за кордоном. Локацією для інтерв'ю став український куточок, розташований в Українській церкві Святого Йосифа Обручника, що була освячена шість років тому. Наші співвітчизники вивчають тут українську мову, говорять про культуру, традиції та звичаї України. Інтерв'юеркою була Валерія Самойлова – прес-секретарка Посольства України в Казахстані.

Світлана й Тарас Чернеги

– Добрий вечір, Тарасе Андрійовичу. Розкажіть, як так склалося, що перебуваючи в Казахстані, так далеко від України, від етнічної Батьківщини, Вам вдалося зберегти рідну мову?

– Справа в тому, що я народився в Казахстані й уже понад 50 років тут живу. На жаль, я не мав можливості відвідувати українську школу, моєю мовною практикою були короткотривалі канікули під час літніх поїздок до бабусі та дідуса на Вінничину. Пригадую таку сімейну легенду: коли я був малим і ми їхали потягом (поїздка тривала більше трьох днів), кожного разу я запитував: «Це вже Україна?» Відповідали: «Ще ні». І коли ми вже опинялися на території України, я раптово переходив на українську мову. Уже не пам'ятаю, як то траплялося. Звичайно, перебуваючи на мальовничій Вінничині, подорожуючи Одещиною, я мав змогу чути рідну мову і якимось нею розмовляв. Повертаючись до Казахстану, ми завжди сумували за тим, що літо закінчилося і знову треба йти до російської школи.

– Як відомо, у Казахстані дуже велика та активна українська діаспора. Розкажіть про діяльність Українського культурного центру «Ватра».

– Український культурний центр «Ватра» заснували наприкінці 1993 року, тож йому вже понад чверть століття. За ці роки багато цікавого та корисного було зроблено. Здійснюється активна виховна робота. Центр спочатку працював за чотирма напрямками: художня самодіяльність (як зазвичай і буває в подібних культурних закладах); шкільництво (недільна школа існує з 1992 року); клуб рукоділля, що в нашому місті прославився виставкою вишитих картин; республіканська газета українців Казахстану «Українські новини». Ми пишаємося тим, що уряд Казахстану та Міністерство інформації дали нам дозвіл видавати цю газету. З 2000 року її редакція переїхала з Алмати до Астани, де видається до цього часу.

– Газета «Українські новини» – це єдиний часопис у всьому азійському просторі, що видається українською мовою. Розкажіть, будь ласка, які новини висвітлюєте?

– Наша газета була заснована 1994 року, тож також уже відзначила своє двадцятип'ятиріччя. Від початку її видання чільне місце в публікаціях посідає висвітлення життя українських громад Казахстану. Ми отримували й отримуємо інформацію з різних міст та сіл нашої республіки, де діють громадські українські об'єднання, що організовують ті чи інші заходи. Найбільш

висвітлюваними серед них є: Шевченківські урочистості, день Святого Миколая, концерти, приурочені святам, які відзначають у Республіці Казахстан, таким, як Новруз, Свято єдності народу Казахстану. Останнім часом українські громади все активніше беруть участь у Всеукраїнському диктанті національної єдності, і ми також намагаємося про це говорити.

Шкода, що останнім часом усе менше читачів підтримують нашу газету, але це природно, тому що люди, які звикли читати друковане слово, поступово відходять. Молодь, на жаль, уже не хоче бачити видання в паперовому вигляді, її більше приваблює електронний варіант. З цією метою ми створили електронну сторінку, на яку запрошуємо всіх, хто цікавиться життям українців у Казахстані.

– Ви казали, що в цьому приміщенні відбуваються заняття з української мови. Будь ласка, розкажіть про це детальніше.

– Заняття проводимо за підручником з української мови для недільних шкіл. Ми зі Світланою Чернегою упорядкували його два роки тому, щоб діти могли вивчати українську мову й долучатися до її скарбів. Побудований він у такий спосіб, що тема за темою слухачі цих курсів наближаються до сталого володіння мовою. Підручник розрахований на рік. Матеріалу в кожній темі достатньо, щоб здобути базовий рівень знань. Окрім того, у нас є методичний посібник, що теж допомагає опанувати українську мову. Тут наявні таблиці, матеріали, що присвячені особливостям вивчення української мови в російськомовному середовищі. Досить цінним є останній розділ цього посібника, у котрому зібрано інформацію про те, як протягом 400 років намагалися знищити нашу мову, але, на щастя, того не сталося.

Упевнений, що слухачі, які відвідують курси української мови, візьмуть з них багато корисного.

– Тарасе Андрійовичу, інформація, котрею Ви поділилися, дуже корисна та цікава. Я Вам щиро дякую за активну позицію та за підтримку українців у Казахстані й бажаю всіляких успіхів. До зустрічі.

– Дякую. До зустрічі.

Полемічні рамки шістдесятництва

Дискусію викликала монографія Людмили Тарнашинської «Українське шістдесятництво. Профілі на тлі покоління», щойно видана в «Смолоскипі», уже вдруге з доповненнями після 2010 року. Під час презентації в київській книгарні «Є» науковці, журналісти, видавці й читачі намагалися визначити часові рамки обраної теми та дібрати назву подіям, що тоді відбувалися.

Колишній дисидент, літератор і політолог Богдан Горинь назвав кінець 50-х початок 70-х років ХХ століття відродження українського національно-визвольного руху. Для нього та його однодумців він почався віршованим рядком Дмитра Павличка «Здох тиран, але тюрма стоїть...» а також поезією Ліни Костенко. Заклик письменників і поетів Миколи Вінграновського, Івана Драча, Валерія Шевчука та ще 17 талановитих профілів, описаних докторкою філологічних наук, професоркою Тарнашинською, підхопила науково-технічна інтелігенція, музиканти й художники.

Академіка НАН України, заступника директора Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Миколу Сулиму в студентські роки наснажували твори шістдесятників українських і російських. Поезії Андрія Вознесенського й Бєли Ахмадуліної переписували від руки. Літературознавець пропонує створеному в Інституті Людмилою Тарнашинською Науковому центру дослідження проблематики українського шістдесятництва ви-

вчати цю тему під кутом естетичним, етико-моральним і філософським.

Відзначивши цікавий інструментарій, критичне й легке письмо авторки, завідувач відділу слов'янських літератур Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка, доктор філологічних наук Павло Михед назвав шістдесятництво історичною епохою, що він пропонує зчитувати багатошарово й досліджувати не тільки в історико-літературному та поетикальному аспектах. У суспільстві змінювалися орієнтири, забриніло українське слово, вивищилася роль поета, стало модним донкіхотство, активно заявила про себе молодь. Іван Світличний на 53 сторінці монографії назвав цей оптимізм телячим ентузіазмом. Це вже було сказано після арештів на початку 70-х років членів клубу творчої молоді, того ж Світличного, Івана Дзюби, Василя Стуса...

Саме в тому, що науковий продукт викликає багато запитань побачив цінність монографії Дмитро Стус – син відомого поета, генеральний директор Музею Тараса Шевченка в Києві.

З заувагами погодився модератор презентації Ростислав Семків – літературознавець, доцент НУ «Києво-Могилянська академія». Як директор видавництва «Смолоскип» він планує розширити коло українських профілів в антології шістдесятництва.

Надія ОНИЩЕНКО

Повернення Реймського Євангелія

29 листопада в Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя завітали гості з Києва: директорка видавництва «Горобець» Ганна Горобець, генеральна директорка Національного заповідника «Софія Київська» Неля Куковальська, історик-медієвіст, фахівець з епіграфіки В'ячеслав Корнієнко та меценатка Ольга Скрипченко. Вони презентували факсимільні видання Реймського Євангелія та Віденського Октоїха, що реалізували в межах проекту «Повертаємо в Україну культурну спадщину».

Ця програма діє з 2006 року. Так, з'явилися факсимільні варіанти Луцького Євангелія, Луцького Псалтиря та Холмського Євангелія. Книги публікувалися коштом небайдужих меценатів. Добродійниця Ольга Скрипченко вважає, що для того, щоб усвідомити власну ідентичність, українському народові потрібно зрозуміти велич своїх предків, специфіку їхньої діяльності, унаслідок якої виникали сакральні історичні пам'ятки. 2017 року утворився Український культурний фонд, що сприяє розвитку національної культури та мистецтва в на-

шій державі. Видавництво «Горобець» неодноразово виграло гранти, утілюючи свої видавничі проекти, зокрема друк факсимільних версій Лавришівського Євангелія, Віденського Октоїха та Реймського Євангелія, відбувався за підтримки цього фонду. Бібліотека нашого вишу поповнилася цінними книгами.

Реймське Євангеліє – унікальне кирилично-глаголичне рукописне видання з бібліотеки Ярослава Мудрого, що зберігається в муніципальній бібліотеці в Реймсі. Ця книга відома у Франції під назвою «Le Texte du Sacre», її використовували під час коронування монархів з кінця XVI століття та аж до Великої французької революції.

Поширеною є гіпотеза, за якою Анна Ярославна після одруження з французьким королем Генріхом I привезла Реймське Євангеліє у Францію. На відміну від неписьменного чоловіка, який ставив хрестик на документах, Анна залишала підпис, літери якого графічно дуже подібні до букв цієї рукописної пам'ятки. Такий факт свідчить про те, що Реймське Євангеліє, імовірно, належало Анні, вона використовувала його як зразок для написання літер.

Наші гості презентували також збірник наукових розвідок, що висвітлюють палеографічні, мистецькі та мовні особливості рукопису. Долучився до цієї праці й професор Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя Євген Луняк – знавець франкомовних джерел української історії.

Олександр Морозов, директор бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського нашого вишу, зауважив, що останнім часом багато уваги науковці приділяють вивченню історії XX століття, але період Київської Русі теж потребує детального вивчення на основі джерельної бази. Треба провести ревізію вже наявних розвідок, зокрема радянських. На жаль, є немало досліджень, котрі ґрунтуються на історіографічній традиції, що часто буває заангажованою та лобіює інтереси певних країн. У книзі

Зліва направо: О. Скрипченко, Г. Горобець, О. Морозов, Н. Куковальська, В. Корнієнко

«Анна Руська – королева Франції у світлі історичних джерел» Євген Луняк зауважує, що діаспорні історики, зокрема Аркадій Жуковський та Володимир Косик, відіграли вагомую роль у поширенні у свідомості французів ототожнення королеви Анни саме з Україною. У Франції XXI століття термін «Anne de Russie» витісняється номінативом «Anne de Kyiv», це унеможливорює сплутування лексем «Русь» та «Росія».

Не можна не погодитися зі словами Нелі Куковальської: «підтримка з боку громадськості проекту “Повертаємо в Україну культурну спадщину” є свідченням того, що суспільство бере на себе відповідальність за збереження своєї історії, котра є фундаментом української нації».

Дарія БОБРИК

Трудова Україна в Італії

Міжнародна науково-практична конференція «Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами», що відбулася 24 жовтня 2019 р. у НУ «Львівська політехніка», зібрала провідних науковців та во-

лонтерів не лише з України, а й з-за кордону (Іспанія, Італія, Молдова, Польща, Росія, Франція, Чехія). Серед представників молодого покоління, небайдужого до долі української діаспори, був і Петро Гаврилишин – кандидат історичних наук, провідний фахівець Центру дослідження Центрально-Східної Європи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор Наукової бібліотеки цього ж закладу. Він є автором монографії «Українська трудова імміграція в Італії (1991–2011 рр.)». Цю книгу автор люб'язно подарував бібліотеці нашого університету та залишив сердечні побажання колегам.

За змістом праця складається з чотирьох розділів: «Стан наукової розробки теми», «Італійське іммігрантське законодавство 1990–2011 рр. та політико-правове становище українських трудових мігрантів», «Соціально-економічна адаптація» та «Громадсько-культурне виховання». Передмову до монографії написав кандидат історичних наук Петро Костючок.

Як зазначає пан Гаврилишин, на сьогодні тема трудової міграції в Італію в 90-х – на початку 2000-х рр. є малодослідженою та досить стереотипізованою. Саме тому він глибоко аналізує життя українських мігрантів з різних аспектів: політико-правового, соціально-економічного та громадсько-культурного. Значну увагу приділено підтвердженню чи спростуванню стереотипів щодо цього питання. У додатках наведено різні статистичні дані, результати опитування та резолюцію Форуму Українців Італії до 2003 року до тодішнього президента Леоніда Кучми. Досить об'ємним та різноманітним є список праць, на які автор покликається у своїй монографії.

Петро Гаврилишин слушно резюмує: якщо економічна ситуація в Україні не зміниться на краще, кількість мігрантів не лише в Італію, а й в інші країни тільки збільшуватиметься. Маємо щирі сподівання, що найближче майбутнє принесе нам зміни на краще.

Ольга МОЦІЯКА

Оберіг для рідної школи

Маленька спільнота вчителів, учнів та батьків Рідної школи м. Вікторія (Британська Колумбія) нещодавно мала нагоду дізнатися про цікаві традиції українських оберегів. Учителька старшої групи Надія Кордуба розповідала про те, як у давнину наші предки вірили, що навіть побутові речі здатні захистити їх від лиха, якщо в них укласти багато духовної чи позитивної енергії. Традиція оберегів походить від давніх слов'ян, які, будучи землеробами, за допомогою звертали до всього, що родила матінка-земля. Давньослов'янські вірування настільки сильно увійшли в традиції й побут українського народу, що навіть з приходом християнства вони не зникли, а лагодічно вписалися в християнську культуру. Такими давніми традиціями стало освячення зілля, маку, плодів.

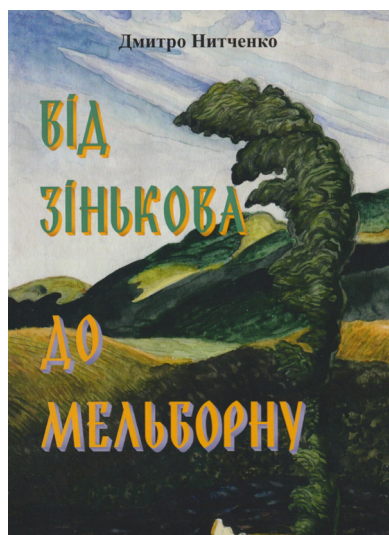
На уроці вчителька молодшої групи Олена Наумова та батьки-волонтери допомагали учням виготовляти власноруч оберіг-підкову. Ця річ одночасно вважається й предметом, що відлякує зло, і символом щастя. Як учні, так і батьки Рідної школи щиро вдячні вчителям за такий цікавий і пізнавальний урок з української культури і з нетерпінням чекають на подібні майстерні в майбутньому.

Рідна школа м. Вікторія розпочала свою діяльність на початку жовтня 2019 року й щонеділі проводить заняття з української мови та культури для дітей від 3 до 12 років.

Анна ВИШНЕВСЬКА, директорка Рідної Школи м. Вікторія

E-mail: ridna.shkola.vic@gmail.com

Наша легенда під сонцем Австралії

15 вересня 2019 минуло 20 років, як відлетіла у вічність душа невтомого трудівника на ниві української літератури й освіти Дмитра Нитченка, чий життєвий шлях почався на Зіньківщині, а завершився в далекій Австралії. Це типова доля багатьох вірних синів українського народу, людей чести й гідності, котрі мусили залишати рідну землю, поневолену кремлівською главбедою та її полигачами-комбедами.

А 22 лютого 2020 року відзначаємо 115 років від дня народження Дмитра Ніценка – Нитченка – Чуба, довкола якого, за словами Ігоря Качуровського, оберталосся українське літературне життя Австралії. І не тільки літературне, бо він був не лише талановитим прозаїком, поетом, мемуаристом, а й фундатором українського шкільництва та видавничої справи на п'ятому континенті. Тож Полтавське обласне відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України до цих дат ініціювало перше в Україні перевидання книги Дмитра Нитченка «Від Зінькова до Мельборну», супроводивши його збірником статей про нашого видатного земляка. Профінансувала видання Зіньківська районна рада. 8 жовтня 2019 року в Києві в Національному музеї літератури України відбулася презентація цих видань та зустріч з донькою Дмитра Нитченка Олександрою Ткач (Лесею Богуславець), теж талановитою письменницею та онуком Юрієм Ткачем, перекладачем і видавцем. І стала ця зустріч справжнім святом Українського Слова, Українського Духу, Української Свободи.

Михайло Слабошпицький, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, виконавчий директор Ліги українських меценатів, директор видавництва «Ярославів вал», котрий спілкувався з Дмитром Нитченком і багато зробив для увічнення

його пам'яті, так оцінює постать цього вірного сина України: «Якби я не знав особисто Дмитра Нитченка, я б сказав: ні, це не просто людина, це установа. Коли починаєш перераховувати, ким він був, то дивуєшся, як усе це вмістилося в одній особі. Прозаїк, поет, дитячий письменник, редактор, публіцист, видавець, педагог, меценат, організатор українського освітнього й літературного життя в Австралії, він ініціював створення літературного клубу імені Василя Симоненка й опікувався ним. Нитченко написав різножанрові книги, це справді літературний універсалізм. Але очевидно, що, як тепер каже молодь, найтоповіша його книжка в Україні – «Живий Шевченко». Не знаю, скільки разів її перевидавала «Веселка», ми видали вчетверте, її читають по всій Україні.

Українська діаспора в Австралії – 45 тисяч людей. Це, як три містечка Шпола. І для них створюються українські школи. Дмитро Нитченко багато років очолював Українську центральну шкільну раду Австралії. Він опікувався письменниками-початківцями, був представником письменницького об'єднання «Слово» на австралійському континенті. Нитченко працював для того, щоб окультурити українську діаспору, видавав книжки, а сьогодні цей його доробок повертається на Батьківщину і відіграє важливу роль у просвіті нації і вихованні молодого покоління українців».

Віра Кошова, голова Полтавського обласного відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України, пригадує, з яким хвилюванням 1991 року в Українському Вільному Університеті в Мюнхені тримала в руках заборонені за комуністичної влади книги письменників-земляків: Миколи Зерова, Михайла Ореста, Дмитра Нитченка (усі троє – уродженці погромленої, але нескореної козацької Зіньківщини) і хотіла їх перевидати. І здійснила мрію – Полтавське товариство зв'язків з українцями за межами України опублікувало й «Каталептон» Миколи Зерова, і збірку Михайла Ореста «Душа і доля», а тепер – книгу «Від Зінькова до Мельборну» Дмитра Нитченка.

«Я з вдячністю згадую зустріч з Дмитром Васильовичем у Полтавській спілці письменників 1991 року, – говорить Віра Кошова. – Я тоді працювала в Полтавському краєзнавчому музеї, і наш дорогий гість пообіцяв надіслати нам усі свої твори.

Саме з його книги «Від Зінькова до Мельборну» почалося формування фонду письменників українського зарубіжжя в музеї. Після знайомства з пані Лесею музейний фонд поповнився особистими речами її батька та листами Михайла Ореста до нього. Тепер книга «Від Зінькова до Мельборну» прийде до ширшого кола читачів, і я цьому дуже рада. Адже повернутися в Україну, якщо не самим, то своїми працями, було заповітною мрією наших видатних земляків. Ми певною мірою сприяли їм у цьому. Видання в Україні книги «Від Зінькова до Мельборну» – акція величезної ваги. Варто перевидати цю книгу й за рахунок загальнодержавного бюджету, щоб вона була в усіх бібліотеках, університетах, гімназіях держави».

Юрій Ткач, онук письменника, розповів про дідуса, який виховав його патріотом України. «Він навчив мене читати і писати по-українському ще до того, як я пішов до школи. Дідусь був дуже дисциплінованою людиною. Протягом усього життя він раненько вставав, добрих півгодини зарядку робив, голився, з'їдав вівсяну кашу на сніданок, замість кави і чаю пив гарячу воду з медом. А далі друкував на машинці, або вирішував якісь організаційні справи, або читав, або писав листи. Він мав безліч листовних друзів, і дні, коли пошта не працювала, були для нього найсумнішими».

Олександра Ткач (Леся Богуславець), донька Дмитра Нитченка, теж поділилася зворушливими спогадами про батька і про рідну Полтавщину. «Я не раз думала, де б мені краще й

щасливіше жилося, на рідній землі чи в еміграції. Але де б ми не були, ми завжди були в Україні. Якщо ми жили в таборі у Німеччині – я вчилася в українській гімназії, була в Пласті. І коли наставало Різдво, ми ходили колядницьким гуртом і виконували всі традиційні українські обряди. Ціла вулиця була українська. Біля нас жили Григорій Костюк, Улас Самчук, Микола Степаненко, який потім був віцепрезидентом уряду УНР в екзилі. Тато викладав у гімназії в Новому Ульмі, працював у газеті, коли ми сідали в потяг їхати з того сільця, де жили, до міста, то до нас підсідали інші українці, тож навіть у потязі ми були в українському оточенні. І, приїхавши до Австралії, я теж була серед земляків. Діти мої ходили в Пласт і українську школу, хоча й далеко було возити.

У житті батько був дуже принциповим. Не любив конфліктувати, сваритися, але коли йшлося про Україну, про українську мову, був непохитний».

Слово Дмитра Нитченка сьогодні з нами, коли ми відстоюємо завойовані плацдарми Свободи, щоб іти далі дорогою Чести, Правди й Справедливості.

Ганна АНТИПОВИЧ,
заслужена журналістка України, лавреатка
премій імені Симона Петлюри та Федосія Рогового
Повний текст читайте в журналі «Український дім» № 1, 2020 р.

КРУТИ 2020

Свобода в рабстві чи самостійна державність?

Учасники Всеукраїнської наукової конференції, що вже втретє організовують в селі Крути Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя разом з Благодійним фондом «Ніжен», 29 січня розпочали роботу на станції Крути. Це місце національної пам'яті, як назвав його у вітальному слові ректор Гоголівського вишу, кандидат історичних наук, доцент Олександр Самойленко, стало для них точкою біфуркації в історії, що нагадує нам про можливість іншого вибору. І тому спільну тему наукових досліджень вони визначили так: «Крути: проблеми державотворення від доби Української революції (1917–1921 рр.) до сьогодення».

Зупинена в миттєвості вічність через 102 роки притягує сюди всіх, хто не забуває про національну приналежність, вивчає українську правдиву, а не заідеологізовану, советську історію. Під час заупокійної літї світлі душі загиблих добровольців-воjakів просвічували щирість і чесність наших патріотичних намірів і приховану за кон'юктурною риторикою фарисейську вигоду. Не за партійною приналежністю багато років поспіль ще з 1990 року схиляли голови перед подвигом юнаків, котрі мріяли мати українську націю, українську землю й незалежну Україну, Дмитро Павличко, Лілія Григорович, Іван Плющ, Валерій Сарана, Руслана Лижичко, Павло Мовчан, Степан Хмара, Юрій Шухевич, Олег Тягнибок.

21 січня 2006 року Президент України Віктор Ющенко підписав розпорядження «Про вшанування пам'яті Героїв Крут», за втілення якого взявся віцепрем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко. Над створенням меморіалу працював авторський колектив у складі народного художника України, лавреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Анатолія Гайдамаки, члена Національної спілки художників України Бориса Дедова та заслуженого архітектора України, лавреата Державної премії Володимира Павлинка.

Поряд зі старим пагорбом, омитим Водохрещенським озерцем, і березовим хрестом, поставленим патріотами ще 1991 року, на новому – червона колона, неначе одна з Київського університету Святого Володимира. Вона завершується тризубом – композицією герба, опрацьована в ті часи художником-архітектором Василем Кричевським. Ще один хрест, відтепер із залізничних рейок, на фасаді пагорбу в придорожній капличці, терновим вінком болю озивається в тих, хто приїздить сюди вперше, і хто вивчає українську історію на місцях подій.

«Чи є сьогодні Україна українською?» – запитували ми одне в одного. Навіть за чинницькими обов'язками не прибули сюди очільники держави, області, народні депутати. Загальні декларації почули ми з вуст нового керівника Інституту національної пам'яті.

І тому актуальними й гострими стали доповіді учасників конференції з Києва, Кам'янець-Подільського, Львова, Бродів, Конотопу, Чернігова, Ніжина про здатність української нації до самоорганізації та самооборони. Розповідаючи мовою документів про стратегію й тактику окупації України російськими більшовиками в другій половині 1919 початку 1920 років, докторка історичних наук, професорка, завідувачка відділу джерелознавства новітньої історії України Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Валентина Піскун (модераторка пленарного засідання) наклала кальку на політику сучасної нам української держави. Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства МОН України Андрій Іванець доводив, що українці Криму під час революцій та російсько-українських війн 1917–1920 років були самоорганізованішими, ніж 2014 року.

Сергій Здіорук, провідний науковий співробітник відділу гуманітарної політики Національного Інституту стратегічних досліджень, наголошував на важливості релігійних чинників у новітньому українському державотворенні.

Цікавими були доповіді науковців-істориків Вадима Стецюка, Віталія Хоменка, Романа Лехнюка, Валентина Кавунника, громадського діяча Ігоря Кавича, музейника архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» Андрія Глухенького, директора Бродівського історико-краєзнавчого музею зі Львівщини Василя Стрільчука про військовий чинник української революції 1917–1921 років, про постаті військових та політичних діячів УНР. Вони часом не знаходили спільної мови і через різні світоглядні позиції, і через людські амбіції. Їхня романтична впертість, відсутність досвіду політичної боротьби призвели до негативних наслідків для українського державотворення.

Голова благодійного фонду «Ніжен» Микола Шкурко висловив загальну думку про те, що уроки Крути стануть теоретичним підґрунтям для сучасних політиків. Він презентував уже видані матеріали першої та другої наукових конференцій.

За поетичним висловом Богдана Ігоря-Антонича, битва за Крути продовжується. Бо це «вічне бойовисько за майбутній, за світліший день!..»

29 січня 2020 року в російсько-українській війні загинуло троє воїнів...

Надія ОНИЩЕНКО

Департамент культури Ніжинської обласної ради ініціював у Гоголівському виші 29 січня 2020 року показ фільму «Крути 1918» та зустріч з акторами, які виконували головні ролі Андрієм Федінчиком і Євгеном Ламахом, також до нас завітала акторка Наталка Денисенко.

Гості зазначили, що цифра 1918, яка фігурує в назві, не просто дата. Її вжито ще й для зосередження уваги глядача на тому, що учасникам бою було 19–18 років (наймолодшому було лише 14!).

Для Євгена Ламаха зйомки в такому проєкті були за честь. Він захоплюється історією, тому автентика його неабияк приваблює. Євген також знімався у фільмах «Черкаси» та «Іло-вайськ 2014. Батальйон Донбас», у яких відтворено події сучасної гібридної війни.

Андрій Федінчик зауважив, що для фільмів такого формату важливо передати дух епохи. З цієї метою творчий колектив «Крути 1918» читав історичну літературу, спогади Аверкія Гончаренка, який командував українськими військовими загонами, переглядав тогочасну хроніку. Костянтин Коновалов ретельно працював над сценарієм п'ять років. Він показав долі людей на тлі історичних подій. Окрім вигаданих персонажів, у

фільмі діють історичні постаті: Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Михайло Муравйов, Григорій Пипський.

Як ніколи слушними видаються слова, що шкільний курс історії спрямований радше на фактажний виклад «сухого» матеріалу. А якщо ще й учитель не спонукає школярів до роздумів та аналізу, то є висока ймовірність того, що молоде покоління буде сприймати історію як щось скам'яніле й неактуальне. Пересічні громадяни навряд чи будуть читати наукові монографії чи статті, а саме ця категорія нашого суспільства становить так звану «більшість», яка висловлює свою думку під час вкрай важливих для держави подій, зокрема таких, як вибори та референдуми. За таких умов у пригоді стають мистецькі твори, що порушують злободенні національні проблеми.

Для українського народу справа національної ідентифікації досі залишається проблемною, тому питання «Чи варто масово продукувати «чисте мистецтво»?» є недоречним. Стратегія державної підтримки проєктів на історичну тематику, зокрема тих, що розвінчують міфологеми, майстерно витворені СРСР а згодом РФ, є цілком умотивованою та раціональною.

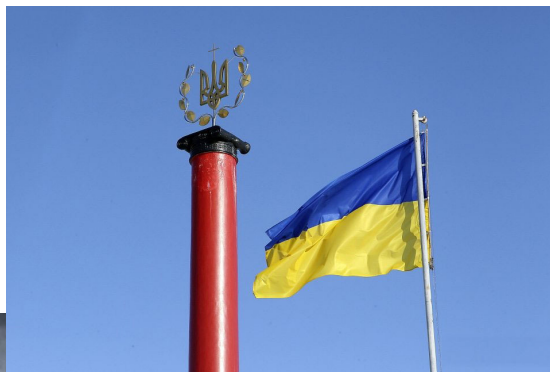
Відгуки глядачів про стрічку «Крути 1918» різні. Була й негативна оцінка як з боку експертів, так і з боку квазікінокритиків. Але за словами сценариста Костянтина Коновалова, фільм «не є ані цілковито

вигаданим, ані винятково документальним», цей фактор варто враховувати під час аналізу. Відповідно прискіпливе розглядання під збільшувальним склом кінострічки на предмет стовідсоткової відповідності продемонстрованих подій історичним реаліям недоречне.

Наш кінематограф порівняно нещодавно почав активно розвиватися, тому помилок не уникнути. Що показово, збільшився відсоток українськомовного кінопродукту. Звісно, для інших націй знімати фільми рідною мовою – це природно, але українці усвідомили цю істину лише згодом, а не на зорі своєї незалежності. Позитивною є тенденція зацікавлення з боку кінематографістів історичною тематикою. А от схильність глядачів до суцільного шельмування всього, що недосконале, обурює. Нашому постколоніальному суспільству з травматичним синдромом треба навчитися бачити не лише негатив.

Творчому колективу у фільмі «Крути 1918» вдалося відтворити дух тих часів, створити багатовимірну історію та повнокровних персонажів. Кінострічка спонукає до роздумів. Як зауважили гості, історія циклічна, тому варто нашим громадянам і владі нарешті вже засвоїти її уроки.

Дарія БОБРИК

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво
№ 352-24ПР, серія ЧГ,
від 6 березня 2007 року
Р/р 31253365108946 НДУ ім. М. Гоголя
код 02125668 ДКСУ м. Київ
МФО 820172

(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Онищенко Н. П., редактор,
Бойко О. Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О. В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О. Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П. В., докт. філол. наук, проф.,
Самойленко Г. В., докт. філол. наук, проф.
Макет, верстка та коректура – Бобрик Д. М.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Графська, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
diaspora@ndu.edu.ua
<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/tsentr-gumanitarnoji-spiivpratsi-z-ukrajinskoju-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>